

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל א' החנוכה תשפ"א לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף קצ"ג

דסבירא ליה דהיה לו גג, חזרה קושיא לדוכתיה, איך הלכו עליה הכהנים יחפים.

ונראה ליישב דאיתא בגמרא (חגיגה כז.) אמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם קל וחומר ממזבח הזהב, ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב [דבר מועט, לא חיסר זהבה דנעשה בו נס] כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון דכתיב (שיר ד-ג.) כפלח הרמון רקתך, אל תקרי רקתך אלא ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון, על אחת כמה וכמה ע"כ.

ובתוספות (שם ד"ה שאין) הביאו מהמדרש תנחומא (שמות טו) וזה לשונו, שהיה משה מתמיה על זה, דאי אפשר שלא ישרף העץ. ואמר לו המקום כך דרכי באש של מעלה, אש אוכלת אש, ואינו מכלה כדכתיב (שמות ג-ב.) והסנה איננו אוכל עכ"ל. וכתוב ביערות דבש (ח"ב דרוש ז) לבאר דברי התוספות, דידוע שהיו שני מזבחות, מזבח הנחושת ומזבח הזהב, מזבח הנחושת היה המזבח החיצון שהיה מיועד כדי להקריב עליו הקרבנות, ואילו מזבח הזהב היה המזבח הפנימי שעליו הקטירו רק הקטורת, ומובן בפשטות שעל מזבח החיצון דלק הרבה יותר אש ממזבח הזהב, שהרי עליו הקריבו כל הקרבנות, ועל זה נאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה (ויקרא ו-ו.) ואילו על מזבח הזהב לא היה אש אלא בבוקר ובערב, מחתה של גחלים להקטיר עליו הקטורת, ודלק שם עד שנכבה. ומעתה לפי זה צריך ביאור למה יליף הגמרא הקל וחומר ממזבח הזהב שלא היה עליו רק מעט אש, ולא יליף ממזבח הנחושת, שהיה עליו חמשה מערכות יום וליילה, והיה מצופה בעובי דינר זהב, ואף על פי כן לא נכלה הזהב על ידי האש. וזהו הקושיא שהיה קשה להתוספות, דלמה לא הביא הגמרא ראייה ממזבח הנחושת, שרוב היום דלק עליו אש, ואף על פי כן לא נחסר מעוביו כלום.

וכדי לתרץ זה כתבו התוספות, דבאמת משה רבינו ע"ה בעצמו היה מתמיה על זה, דהאיך שייך לעשות המזבח מעץ, הרי העץ ישרף מאחר ורוב היום יהיו עליו קרבנות. ועל זה השיב לו השי"ת דכך דרכי באש של מעלה, דאש אוכלת אש הוא, וכדמצינו בתורה הק' שנאמר (ויקרא ט-בד.) ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח, וגם היה מצוה להביא אש מן ההדיוט, וכיון דאש של מעלה הוא אש אוכלת אש, נמצא דהאש של מעלה אכל את האש של מטה, ונשאר רק כח האש של מעלה, והרי אש זה אינו מכלה בטבעו, ואם כן אין חידוש שלא נחסר מעובי הנחושת כלום והעץ לא נשרף, מה שאין כן במזבח הזהב ששם הכניסו רק אש של מטה, דהיינו גחלת מעצי המערכה השניה של קטורת, ושם לא היה אש של מעלה, ואף על פי כן לא שלטה האש בזהבה של המזבח, ושפיר

ידוע קושיית הבית יוסף (סימן תרע) על מה שתיקנו שמונת ימי חנוכה, הא ביום הראשון לא היה נס, שהרי מצאו פך שמן שהיה בו להדליק יום אחד, ורק מיום השני והלאה היה נס. גם הקשו המפרשים דשמן המנורה צריכה להיות משמן זית ולא משמן נס, ומה הועילו במה שנעשה להם נס שנתרבה שמן נס שאינה כשירה להדלקה. וכבר דיברנו בזה, דיתכן שהנס לא נעשה בהשמן אלא בהאש שהדליקו בה, שלא היה מכלה את השמן, ונשאר השמן של הפך בשלימותה לשמונה ימים.

ונראה לבאר ולהרחיב הדברים, הנה במשכן ה' היו שני מזבחות, מזבח נחושת שעליה הקריבו כל הקרבנות, ומזבח הזהב שעליה הקטירו הקטורת. ומזבחות אלו היו מעצי שטים, אלא שמזבח הנחושת היה מצופה בנחושת, ומזבח הזהב בזהב. ונבוב לוחות תעשה אותו (שמות כז-ח.), לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע (רש"י שם), וממלאין את חלל המזבח באדמה בשעת חנייתן כמו שנאמר (שם כ-כא.) מזבח אדמה תעשה לי. ולעומת זה מזבח הזהב לא היו ממלאין חללו, אלא היה לו גג מלמעלה, כמו שנאמר וצפית אותו זהב טהור את גגו ואת קירותיו סביב (ל-ג.).

וכל זה היה במשכן במדבר ובגלגל, אבל במשכן שילה אמרו (זבחים סא:) שמזבח של אבנים היה. ולחד לישנא היה שם מזבח חדש של אבנים, ויש שפירשו שהיה המזבח שעשה משה אלא שתחת אדמה מלאוהו באבנים. ולחד מאן דאמר היו שם שטים, ומזבח הנחושת עמד ליד מזבח האבנים ע"ש. ואחר כך בבית עולמים לכולי עלמא היה מזבח חדש של אבנים.

והנה בתורה לא מבואר אם היה גם למזבח הנחושת גג מלמעלה. וברש"י (שם ל-ג.) שרק מזבח הזהב היה לו גג, אבל מזבח העולה לא היה לו גג, אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם ע"כ. אמנם בחזקוני (פ' קרח) כתוב, ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחושת וגו' וירקעום צפוי למזבח, וזכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר (ו-ד), פירוש שהיה הרואה שואל הרי כתיב מזבח אדמה תעשה לי, שהיו ממלאין את חללו עפר, אם כן מה טיבו להיות לו גג מנחושת. והנשאל משיב גג זה נעשה ממחנות קרח ועדתו שהיו מערערין על הכהונה, וכל העם ישמעו וייראו לערער עוד ע"כ. ומבואר שמימי קרח והלאה היה גג גם למזבח הנחושת.

ובראבי"ה (חגיגה סימן תתח) כתב דרבתינו מתקשים על ענין מזבח הנחושת שהיה חמש על חמש אמה, אמה מקום קרנות, ואמה מקום הילוך רגלי הכהנים לכל צד, ומקום המערכה אמה על אמה, וקיימא לן ברזל חם מקצתה חם כולה, ואם כן איך היו הכהנים הולכים יחפים ורגליהם לא תכוינה וכו', ולמאי שפירשתי דלא היה לו גג אתי שפיר ע"כ. ואם כן להחזקוני

(שם ד"המהמה) דמה שאמרו דבבית שני לא היתה מסייעת כלום, על הזמן שאחר שמעון הצדיק נאמרה, אבל בימיו היתה מתגברת, שלא היו צריכין להביא עוד אלא שני הגזרין הבאים מצד מצות הכתוב ע"כ.

והנה כשנכנסו היוונים וטימאו את ההיכל, נסתלקה האש של מעלה מהמזבח, שהרי שקצום לעבודה זרה. אמנם מבואר במחזיק ברכה (סימן עתר) בטעם שתיקנו חנוכה שמונה ימים, דאיתא בספר בן גוריון וזה לשונו, דכשחזרו אל ירושלים בנו המזבח ויתנו בשר זבח, ואש קדושה לא מצאו, ויצעקו אל ה', ותצא אש מן האבנים אשר מעל וכו', ויהי האש על המזבח עד הגולה השלישית, ויעשו חנוכה המזבח בחודש כסלו ביום כ"ה בו ע"ש. ומאחר שכן, נכון מאוד טעם זה, כי ראוי לקבוע יום הנס שחנכו בו המזבח ונענו באש ולא פסקה עד הגולה, כי הוא הנס התדירי באש הקדושה שבאה עכ"ל. ואם כן ביום ראשון של חנוכה חזרה למקדש שני האש של מעלה, והיתה עת רצון כמו בימי שמעון הצדיק שאכלה את בשר הזבח.

והנה מבואר במשנה (תמיד לג.) דהדלקת המנורה צריכה להיות מאש של המזבח העולה, וכמו שאמרו שם בנר המערבי, מצאו שכבה מדליקו ממזבח העולה. וכן היא ברמב"ם (ה' תמידין ג-ג) נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשנו אלא ממזבח החיצון, אבל שאר הנרות כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חבירו ע"ש. ומקורו בגמרא (יומא מה:): דכתיב (ויקרא ו-ו) אש תמיד תוקד על המזבח, אש תמיד שאמרתי לך [אש שאמרתי לך בה תמיד, והוא של מנורה שנאמר בה (שמות כו-ב) להעלות נר תמיד] לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון ע"כ. ומעתה כאשר שיקצו היוונים את המזבח, הרי חסר גם כן שלימות הדלקת המנורה, שמצותה מאש של המזבח. וכיון שכעת חזרה האש מן השמים על המזבח, עלה בידם להדליק את המנורה מאש של מעלה שהיתה על המזבח.

ומעתה כיון דאש של מעלה בטבעה אינה מכלה, אם כן כאשר הדליקו ממנה כעת המנורה, היתה זאת באש המזבח מן השמים שלא מכלה השמן, ונשאר השמן שמלאו בהם את המנורה בשלימותה, ואם כי על המזבח היה גם אש של הדיוט שמכלה, מכל מקום הרי אש של מעלה היא אש אוכלה אש, שאש של מעלה אוכלת האש של מטה, ולא נשאר בה רק אש של מעלה, ושפיר לא נחסר כלום מהשמן שהיתה בהפך, ויכלו להדליק אותה שמן שוב יום אחר יום. [והגם שבשאר ימות השנה היה אותה האש מכלה שמן המנורה בדרך נס, כמו שהיתה מכלה קרבנות המזבח, מכל מקום כעת שהיה צורך שישאר השמן בהמנורה, עמדה האש על טבעה ולא שלטה בהשמן].

וממילא לא קשיא, איך הדליקו בשאר הימים בשמן של נס, הא רק שמן זית כשרה, דבאמת אותו שמן של הפך נשארה לכל הימים, והדליקוה שמונה ימים זה אחר זה. ונס של יום הראשון היתה, מה שהמציאו להם מן השמים אש של מעלה שהיתה מכלה את קרבנות מעל המזבח, ולא מכלה את שמן המנורה, כדרכה של מעלה שאינה מכלה.

*

והנה אנו מתחילין בברכת ההודאה (על הנסים) בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, והענין הוא להורות כי זכותו גרמה כל הנסים הללו, וכמבואר במאירי (יומא לט.) שהציבור חייבים להשתדל על כל דבר שיהא להם מנהיג חכם וחשוב, שכל מעשי הדור ועניניו נגריים אחר מדותיו, כמו שאמרו (תענית כד.) עיני העדה, כל כלה שעיניה יפות אין גופה צריכה בדיקה, אין עיניה יפות כל גופה צריכה בדיקה, כך בזמן שהמנהיג צדיק כל מעשי הדור מתוקנים, נסים ונסים נסים נעשה להם תמיד, וההפך בהפך, כמו שאנו רואים בשמעון הצדיק ע"כ. וכמו כן בימי חנוכה מה שזכו ישראל לכל הנסים הללו היה בזכות המנהיג, מתתיהו בן יוחנן כהן גדול. ■

יליף קל וחומר לפושעי ישראל שמלאים מצות כרמון שאין אור של גיהנם שולטת בהם, וזהו כוונת התוספות, עכ"ד היערות דבש בתוספות ביאור. והכפיל דבריו בכריתו ופליתי (סימן מג אות ו.) [ועיין בזה בשמן ראש (ח"א השלם פ' משפטים שכה)].

ולפי זה אתי שפיר איך היו הכהנים יכולים ללכת יחף על המזבח, כי האש של מעלה אינו שורף. ואם כי יש עליה גם אש של הדיוט שמחמם ושורף, הרי אש של מעלה היה אוכלתן, וממילא לא השפיעו בחומם על הכהנים, ושפיר היו יכולים ללכת יחפים על המזבח.

*

אך יש להבין איך יתכן לומר שאש של מעלה אינו מכלה, הרי האש של מעלה שירדה על המזבח היתה אוכלת, כמו שנאמר (ויקרא ט-כד) ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים. וכמו כן בבית עולמים בימי שלמה, כתיב (דברי הימים ב ז-ו) וככלות שלמה להתפלל, והאש ירדה מהשמים ותאכל העולה והזבחים. וכן היה יום יום במזבח, שהיתה אוכלת לחין כיבשין (יומא כא:). וכתיב (מלכים א ג-ד) אלף עולות יעלה שלמה על המזבח. ואיתא ברש"י (זבחים נט:): דאין לך אמה על אמה שאינה מחזקת לבער אלף עולות ליום, אלא שהיתה אש של שמים ממחרת לאכול ע"כ. ובגמרא (יומא לט.) ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה אש של מערכה מתגבר, ולא היו כהנים צריכין להביא עצים למערכה, חוץ משני גזירי עצים כדי לקיים מצות עצים ע"כ. ואיך אמרו שהאש לא היה מכלה. וצריכין לומר כי בטבעו אש של מעלה אינו מכלה, אבל במקדש ה' נעשה נס שתכלה קרבנותיה, אבל המזבח או שאר דברים שעליה לא היה מכלה, כי טבעו שאינו מכלה.

ובזה נראה לבאר מה שנאמר במחלוקת קרח, שאמר משה לה' אל תפן אל מנחתם (במדבר טו-טו), וברש"י יודע אני שיש להם חלק בתמידי ציבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנה (תנחומא ז) ע"כ. וכפי פשוטו שביקש נס שלא תאכל האש את חלקם. ולפי מה שנתבאר הכוונה להיפוך, כי באמת אש של מעלה אינה מכלה בטבעה, אלא שבמזבח נעשה נס לכלות את הקרבנות, אבל בחלקם של עדת קרח תשאר האש על טבעה, ותניחנו האש ולא תאכלנו.

*

והנה אש זו שירדה מן השמים בימי משה על המזבח, אמרו חז"ל (זבחים סא:): שלא נסתלקה מעל מזבח הנחושת [שבשעת המסעות כופין עליו פסכתו ומניחין אותה במקומה], אלא בימי שלמה [שנסתלקה משם למזבח אבנים שעשה שלמה]. ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה ע"כ.

אמנם אחר החורבן כאשר נבנה בית השני, איתא בגמרא (יומא כא:): שחזרה האש מן השמים על המזבח, אלא שהיה בו שינויים, דבמקדש ראשון היתה רבוצה כארי, ובמקדש שני רבוצה ככלב. ועוד דבמקדש שני מיהוה הוה, סיועי לא מסייעא ע"כ. היינו שלא היתה מסייע לשרוף את הקרבנות, והוצרכו להוסיף עצים לאש של הדיוט לאכול את קרבנותיה. ולפי מה שביארנו לעיל, אש של מעלה בעצם אינה מכלה, אלא שהיה נס במקדש ראשון שהיתה מכלה, ובמקדש שני שלא היו ראויין נשארה האש על טבעה ולא היתה מכלה.

אמנם גם במקדש שני בתחלתה היתה האש של מעלה אוכלת קרבנותיה, בזכות שמעון הצדיק ששימש בכהונה גדולה בבית שני בתחלת בניינו אחר עזרא מיד. וכדאיתא בגמרא (יומא לט.) ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק היה אש של מערכה מתגבר, ולא היו כהנים צריכין להביא עצים למערכה ע"ש. וביאר במאירי